

E L V E K É S M Ű V E K

József királyi herceg: A világháború, amilyenek én láttam. V. kötet. *Győzelmes küzdelmeink Erdélyért és Bukovina visszafoglalása.* Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia.

József királyi herceg nagy művének ötödik kötete gyorsan követte a negyediket, amelyről folyóiratunk 1930. évi 12. számában emlékeztünk meg. A szerző a rendkívül terjedelmes és sokirányú anyagot hat fejezetben tárgyalja, amelyek egymással időszerinti kapcsolatban vannak. Minden fejezet a hadászati, taktikai és egyéb katonai ismeretek egy-egy értéke, de minden fejezetben egyéb olyan adat is található, amely nemcsak a katonát, hanem a laikus olvasót is érdekli.

A forradalom által meggyengített orosz hadseregek 1917-ben már csak itt-ott tudtak valamelyes sikert elérni, ellenben annál diadalmasabb volt a magyar, osztrák és német erők hatalmas offenzívája, melynek befejezésekor Bukovinát visszafoglaltuk. József főherceg egyik hadserege, a Kövess Hermann vezérezredes parancsnoksága alatti 7. hadsereg, július 19-én kezdette meg a támadást és augusztus legelső napjáig kereken 150 km-t haladt előre. József királyi herceg, csapatainak élén, a lakosság leírhatatlan lelkesedése mellett, 1917 augusztus 3-án bevonult a felszabadított Czernowitzba.

Rendkívül érdekes epizódja volt ennek a győzelemnek az, hogy Prága polgármestere Czernowitz elfoglalása után nagyon megleghangú üdvözlő táviratot küldött *József főhercegnek*, aki táviratban válaszolt és kijelentette, hogy degyen Czernowitznak, az öreg, császárhű városnak visszafog-

lalása mindenkorra jelképe annak, hogy Ausztriának országai és népei, örömben, bánatban elválaszthatatlanok maradnak...» Együttal meg is bélyegezte azokat a «kötelességfelelőteket», akik az ellenséghez átszöktek. (242. old.) Jellemző a távirat és az arra adott válasz, mert abból az időből származtak, amikor a cseh szökevények már szerves kötelékekben harcoltak a monarchia csapatai ellen. A csehek árulásáról különben a könyv több helyén megemlékezik a szerző.

A taktikai részletek nagy tömege közül örömmel idézzük a következő sorokat: «Az én derék miskolci honvédeknek 1917 március 8-án végrehajtott vállalkozása, amellyel a *Magyaros* visszafoglaltatott, az A. O. K. által, mint «Egy jól előkészített és végrehajtott támadásnak példaképe» kiadatott és az összes hadosztályoknak megküldetik». Erről a sikeres támadásról a IV. kötet emlékezett meg; a vállalkozás vezetője *Breit József tábornok* volt, aki ma altárbornagy és legkiválóbb katonai íróink egyike.

A királyi herceg 1917 szeptember 28-án a *Sumarem-hegyen*, *Vilmos német császár*, valamint sok nagyrangú német, magyar és osztrák tábornok s vezérkari tiszt jelenlétében hosszú előadásban ismertette az addig lefolyt harcokat. Az előadás mély hatást tett a jelenvoltakra. Maga a császár nagyon melegen kívánt szerencsét a királyi hercegnek. Egyesek könnyeztek, amikor *József főherceg* az előadás végén a következőket mondotta: «... még egyszeri parancsot várunk a további előnyomulásra, hogy

megint mindnyájan, német, magyar, osztrák hűséges testvériességben *Moldvát megszállva, ádáz ellenségünkötől a várva-várt békét kierőszakoljuk!*)

József főherceg több ízben és nagyon erősen hangsúlyozza könyvében, hogy okvetlenül meg kellett volna szállnia Moldvát, mert csak úgy remélhető a románok teljes térdrekenyszerítése.

A királyi herceg 1918 január 12-én távozott el az erdélyi frontról *Vittorio Veneto*-ba, hogy ott a 6. hadsereg parancsnokságát átvegye. Utóda *Köves Hermann br.* tábornagy lett.

József főherceg művének ötödik kötete, miként az előzők is, nagyon gazdag az *erkölcsi erők* fontosságának bizonyításában. A lelki élet színes világából rendkívül sok és pompázó virágot szedhetünk a könyv minden lapjáról. Az író, a hadvezér, mint ember, a lelki élet minden jelenségének kincsesházát őrizte nemes szívében. Ez volt a titka győzelmeinek és annak, hogy katonái rendíthetetlen bizalommal és rajongó szeretettel tekintettek «*József atyjukra*».

József királyi herceg mellett, hogy csapatairól a legmesszebbmenő módon gondoskodott, mindent elkövetett, hogy katonáinak harcos szellemét ápolja. Ezt bizonyítják azok a sorok, amelyek a könyv 348. oldalán olvashatók. *József főherceg* magának a királynak tett jelentést, hogy a *székelyudvarhelyi 82. közös gyalogezred és a nyitrai 14-es honvédek II. zászlóalja* páratlan vitézséggel harcoltak. E jelentésre *Károly király* a főherceghez elismerő levelet intézett, amelyben ő is megdicsérte a két derék magyar csapatot.

Még három olyan részletről kell említést tennünk, amelyek nemcsak történelmi értékűek, hanem a magyar olvasók figyelmét a lehető legnagyobb mértékben le is bilincselik. Ezek a főhercegnek a román trónra való jelölése, továbbá Vilmos német császárnak a szász püspökkel való tár-

gyalása Erdélyben, végül a magyar hadsereg kérdése. Erről a három ügyről folyóiratunkban, annak szűk keretei között nem emlékezhetünk meg részletesen, ezért tehát csak, erős hangsúlyozással, reájuk irányítjuk olvasóink figyelmét és megemlítjük, hogy ennek a három ügynek elintézése *József királyi herceget* mint előrelátó politikust, mint magyar hazáját rajongva szerető hazafit, valamint bátor szónokot mutatja be.

A nagy mű V. kötetének jellemzését következőképpen foglalhatjuk össze: Rendkívül értékes hadtörténelmi és általános történelmi forrásmunka, emellett színes stílusban megírt, közvetlen hangulatú emlékirat is. Pompás leírásai, a természet szépségeinek festése, a hatalmas könyvet a szépprózának is igen sikerült termékei közé emelik.

Egy véleményünket nem hallgathatjuk el.

Talán lesznek, akik kifogásolják, hogy a királyi herceg, különösen a Karszt küzdelmeit tárgyaló, előző kötetekben, a véres harcokat és a halál orgiáit teljes rémségükben mutatta be az olvasóknak. Nincs igazuk, akik az ilyen leírásokban azt a veszélyt vélik fölfedezni, hogy ifjaink szívébe a háború borzalmaitól való félelmet ültetik el. Nem! A küzdelmek hí leírását abból a szempontból kell mérlegelnünk, amely a szerzőt vezette. Ő ugyanis azt óhajtotta a lehető legélesebb világításba helyezni — s ez sikerült is neki, — hogy a monarchia katonáinak nagy része, de *elsősorban a magyar katona még a legreményteljebb vérzivatarban is hűségesen megállta a helyét, még akkor is, ha a követelmények emberfeletti tettek elé állították.*

Büszkék lehetünk katonáinkra, büszkék lehetünk magyar hőseinkre és hálával kell adóznunk a legmagyarabb királyi herceg, tábornagnak, aki minden kertelés nélkül valóban

ügy írta le a világháborút, «amilyenek ő látta».

Gabányi János tábornok.

Ravasz László : A lélek embere. Emlékezés Prohászka Ottokárról. Ravasz László beszéde, mely a Kisfaludy-Társaság ezidei közülésén hangzott el, méltán keltett országszerte feltűnést. Az emlékezés költőileg dúsán ötvözött pompája, szárnyaló mélysége, élménygazdagsága, előkelő mértéktartása joggal igénylik a beszéd részére az elismerés legfinomabb érdemét. S ezt annyival is inkább, amennyivel nehezebb feladat megoldása előtt állott a kiváló szerző szónoki művészete és bölcselő látása. Prohászka Ottokár ugyanis a legszintetikusabb egyéniségek egyike, akinek életében összefolyik a multszázadvégtől kezdve napjainkig ez időknél egész belső szelleme. Talán innen fakadt az — a mi napjainknak olyan ritka tulajdonsága, — hogy igazi, nagystílusú szellemi életet tudott élni. Mi volt ennek a nagy egyéniségnek a mértéke, amellyel meg lehet szabni jelentőségét s szinte ki lehet meríteni belső világa tartalmát? Ezt keresi s erre ad feleletet ez az emlékezés. Irodalmi formáját illetően újszerűen van megalkotva Ravasz László munkája: Génusz-rajz. Ez pedig másként azt jelenti, hogy a beszédben a művészi kiképzés formája az uralkodó, s bár mindvégig bölcséleti szerkezetű marad a fölépítése, teljességében az egész beszéd retorikai fegyelmű, ragyogó költemény. Hangossá kikiáltott csodálkozása egy gazdag léleknek, amely mindig csak arra vár, hogy látásának és érzéseinek kultúráját a neki való legszebb pillanatban kiáraszsa maga köré. A görög lelkeség tudott így élni: az élet virágzásából koszorút kötni az emberi tudat legmagasabb oromzaira. Ez a magyarázata annak, hogy e beszéd is csupa himnikus lejtés, ahol a téma fogalmi kifejezése helyett sok-

szor az író képzeletének művészetén, élményén, élvezetén át jutunk a tárgy birtokába. Ezért kap annyi színt, életet, melegséget mindaz a tudáselem, amely mint tartó erezet végigsugárzik a beszéd minden részletében. Szónoki irodalmunk csakúgy, mint esszé-történetünk egyik legszebb értékül jellemezhetik fel Ravasz László emlékezését. ds.

Vass Erzsébet írásai. (Kiadta gyászoló családja.) A kötet elején levő arckép egy kedves, derült arcú fiatal leányt ábrázol, ki ma már nincs az élők között s ez az első kis könyve, melyet gyászoló szerettei adtak ki, sajnos, az utolsó is.

A gyűjteményt hét rövid írás vezeti be, melyekben tanárai, kartársai, ismerősei emlékeznek meg Vass Erzsébetéről. Nem sablonos nekrológok ezek, hanem meleghangú sorai azoknak, akik szerették és becsülték ezt a bátor és tehetséges leányt.

Megemlékezéseikből vonzó egyéniség képe bontakozik ki előttünk, kik őt nem ismertük.

Erős akarattal küzdött a megélhetésért és az érvényesülésért mint orvostanuló, mint újságíró s mint hitoktató, de az élet nehézségeit s lelkének megpróbáltatásait leküzdötte törhetetlen életkedvével, vidámságával, humorával, emberszerető szívével és optimizmusával. Istenadta tehetségét folytonosan művelte, sokat olvasott, írt, zenélt, utazott. Szigorú önkritikával dolgozott, jól látott és jól ítélte. Társaságban vidám és elmés volt, de azért mély lélek, vallásos és jó magyar.

A kötet tartalmának nagyobbik részét vázlatok és riportok teszik. Három kis dániai útírajzában sok a jó s nekünk magyaroknak tanulságos megfigyelés. A *Panaszkodnak a lányok* finom humorú kis csevegés a férjhezmenés nehéz problémájáról. Az egyik lánynak csak egy táncosa nyilatkozott a farságon, de erről is csak ennyit